

18. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст.170.

19. О. М. Муzychук Судебный контроль за деятельностью правоохранительных органов в Украине / О. М. Муzychук // Журнал східноєвропейського права . – 2013. – № 1. – С. 29-33.

20. Гарашук В. М. Контроль і нагляд у державному управлінні / В. М. Гарашук // Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ш] ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер. – 2005. – С. 247-268.

УДК 342.9

Тищенко В.Г.,

здобувач наукового ступеня канд. юрид. наук,
кафедри адміністративного права
Інституту права імені князя
Володимира Великого Міжрегіональної
Академії управління персоналом

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПОЗИЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті досліджено термінологічне тлумачення поняття нотаріальна діяльність з позиції його коментування як об'єкту адміністративно-правового регулювання. Проаналізовані законодавче тлумачення та коментування поняття «нотаріальна діяльність», визначені та прокоментовані погляди науковців на поняття «нотаріат», «нотаріальна діяльність», «діяльність нотаріусів». Визначені та систематизовані суб'єкти уповноваженні на здійснення нотаріальних дій. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, про необхідність внесення змін до Закону України «Про нотаріат», в частині його доповнення дефініцією «нотаріальна діяльність». Визначено авторське бачення особливостей нотаріальної діяльності як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

Ключові слова: нотаріат, нотаріус, нотаріальні діяльність, державний нотаріус, приватний нотаріус.

В статье исследованы терминологическое толкование понятия нотариальная деятельность с позиции его комментирования как объекта административно-правового регулирования. Проанализированы законодательное толкование и комментирования понятия «нотариальная деятельность», определены и прокомментированы взгляды ученых на понятие «нотариат», «нотариальная деятельность», «деятельность нотариусов». Определены и систематизированы субъекты уполномоченные на осуществление нотариальных действий. По результатам проведенного исследования сделан вывод о необходимости внесения изменений в Закон Украины «О нотариате», в части дополнения дефиницией «нотариальная деятельность». Определены авторское видение особенностей нотариальной деятельности как объекта административно-правового регулирования.

Ключевые слова: нотариат, нотариус, нотариальная деятельность, государственный нотариус, частный нотариус.

Abstract In the article the terminological interpretation of the concept notarial activities from the perspective of his comments as an object of administrative and legal regulation. Analyzed the legal interpretation and comment on the concept of "notarial activities" are defined and commented on the views of the scientists on the concept of "notary", "notarial activities", "activity of notaries." Defined and codified the subjects authorized to perform notarial acts. According to the results of the study concluded that the need to amend the Law of Ukraine "On Notary" in the supplement's definition of the "notarial activities". Determined author's vision features notarial activities as object of administrative and legal regulation.

Keywords: notary, notaries, notary services, notary public, private notarius.

Постановка проблеми. Сьогодні нотаріат, як і багато інших державних та недержавних структур переживає новий етап у становленні, як самостійно-значущого органу. Нотаріат має відповідати вимогам розбудови сучасної держави, яке в

умовах всебічної інтеграції та превалювання до осучаснених демократичних принципів європейської моделі побудови суспільства має на меті створити оновлену якісну систему формування і функціонування державних та недержавних органів. Тому і нотаріат спіткають деякі елементи модернізації, такі як, наприклад, внесення змін до порядку складання кваліфікаційного іспиту для осіб, які претендують на посаду нотаріуса [1].

Саме в цьому аспекті необхідним є виокремлення сфери дії нотаріату в розрізі сприйняття основних форм і напрямків його діяльності як об'єкту правового регулювання саме адміністративного права, адже вчинення нотаріальна діяльність є пов'язаною з державним управлінням (тобто з владно-організуючим впливом органів виконавчої влади на різноманітні суспільні процеси) [2].

Аналіз дослідження даної проблеми. Дослідженням термінологічного тлумачення поняття нотаріальної діяльності займалися В.Б. Авер'янов, А.Г. Гуледза, Н. В. Ільєва, Г.С. Семаков, С.П. Кондракова О.А. Каримова, О. В. Коротюк, Л.К. Радзівєвська, С.Г. Пасічник, С.Я. Фурса та ін.

Метою статті є визначення поняття нотаріальна діяльність з позиції його адміністративно-правового регулювання та окреслення авторського бачення ознак зазначеного виду діяльності.

Виклад основного матеріалу. Нотаріальна діяльність, яка являє собою у вузькому сенсі узагальнення всіх видів діяльності мережі нотаріальних органів, як об'єкт саме адміністративно-правового регулювання має особливості, порівняно зі сприйняттям нотаріальної діяльності в розрізі інших галузей права.

Саме тому актуальним є окреслення нотаріальної діяльності саме як об'єкту адміністративно-правового регулювання. Ми вбачаємо за необхідне акцентувати на понятті нотаріальної діяльності, з метою коректного тлумачення даного явища в тому числі в контексті сприйняття діяльності нотаріату в контексті його адміністративно-правового регулювання.

Якщо розглядати явище від загального до конкретного, необхідно розпочати з того, що саме вкладається в поняття

нотаріальної діяльності. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про нотаріат», «нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» [3].

У науковому співтоваристві досить давно стоїть питання про відсутність в Законі України «Про нотаріат» визначення такого поняття, як нотаріальна діяльність. Весь парадокс у тому, що така конструкція в законі використовується, але ні в самому законі визначення не надається. Відсутність такої дефініції є особливістю не тільки профільюючого закону, а й всієї нормативно-правової бази, якою регулюється діяльність інституту нотаріату в Україні. Ми вважаємо, що така прогалина в національному законодавстві є недопустимою, тому обов'язково в процесі реформування законодавчої бази нотаріату необхідно усунути таку проблему.

О.А. Карімова і З. М. Гафаров визначають, що нотаріат - це система державних органів, спеціально призначених для посвідчення різного роду юридичних актів засвідчення справжності підписів на документах і копій з них, а також вчинення інших дій, віднесених законом до їх компетенції [4, с. 26]. Таким чином автори визначають поняття нотаріату, яким охоплює всі аспекти нотаріальної діяльності, адже нотаріат визначений як система спеціальних органів публічної влади наділених повноваженнями з посвідчення, а також вчинення інших дій (не тільки нотаріальних дій), які вони можуть здійснювати відповідно до наявних повноважень.

Поряд з вищенаведеним формулюванням, на думку Г.С. Семакова та С.П. Кондракової нотаріат є правовим інститутом, який забезпечує охорону та захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом здійснення нотаріальних дій від імені держави. Нотаріальна діяльність спрямована на надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам [5, с. 5]. Таким чином авторський колектив у визначенні наголошує на основну мету нотаріальної діяльності – забезпечення охорони та захисту прав і законних

інтересів громадян та юридичних осіб за допомогою здійснення дій, які віднесені законом до компетенції нотаріату.

Л.К. Радзівєвська, та С.Г. Пасічник, аналізуючи законодавче закріплення нотаріату, стверджують, що законодавче поняття нотаріату містить у собі суб'єктивну (вказує на систему нотаріальних органів) та об'єктивну (вказує на повноваження нотаріальних органів і посадових осіб) сторону діяльності нотаріату [6, с. 7]. Зазначене тлумачення нотаріату здійснюється через описання нотаріату як сукупності компетентних органів і окремо акцентується увага на повноваженнях таких органів в межах вчинення ними нотаріальних дій, отже охоплено і суб'єкт і об'єктивну сторону через призму методів і способів врегулювання суспільних відносин за допомогою вчинення нотаріальних дій (внаслідок реалізації органами нотаріату власних повноважень). Тому виділення суб'єктивної та об'єктивної сторони нотаріату ми вважаємо доцільним та коректним.

С.Я. Фурса наголошує, що під поняттям нотаріату в Україні в теоретичному контексті пропонується розуміти структуру нотаріальних органів, на яку покладається правоохоронна та правозахисна державна функція, що має здійснюватись у відповідності до змісту нотаріального процесу та передбаченої чинним законодавством України процедури [7, с. 11]. На думку автора, саме таке визначення описує всю сутність змісту нотаріальної діяльності в Україні. Особливістю такого визначення є виділення основних функцій нотаріату: правоохоронної та правозахисної, які реалізовані внаслідок вчинення нотаріальної діяльності уповноваженими органами в межах їхньої компетенції.

О.В. Коротюк в науково-практичному коментарі до Закону України «Про нотаріат», коментуючи статтю першу згадує, що у літературі нотаріат пропонується розглядати як правовий інститут, покликаний забезпечувати позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами [8, с. 8]. Отже, автор розглядає нотаріат як дієвий

механізм позасудового захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Тому ключовою функцією нотаріату автор вбачає саме правозахисну.

Якщо нотаріат – система органів, які вчиняють нотаріальну діяльність, то необхідно визначити, що саме являє собою нотаріальна діяльність. На думку А.Г. Гуледзи під нотаріальною діяльністю в Україні потрібно розуміти діяльність нотаріусів та інших осіб, уповноважених державою на вчинення нотаріальних дій, щодо посвідчення безспірних прав, а також фактів, що мають юридичне значення, засвідчення документів, з метою надання їм офіційної та доказової сили [9, с. 34]. Тому вся нотаріальна діяльність автором зводиться до діяльності з посвідчення безспірних прав та засвідчення документів, що, на нашу думку, є невірним, адже це не охоплює всього спектру дій, вчинюваних уповноваженими нотаріальними органами в рамках здійснення їхньої компетенції.

Г.С. Семаков та С.П. Кондракова дійшли висновку, що сутність нотаріальної діяльності полягає в посвідченні та підтвердженні певних прав і фактів, в юридичному закріпленні цивільних прав з метою запобігання можливим правопорушенням [5, с. 6]. Позиція автора про те, що окрім посвідчувальної функції, необхідно виділяти правоохоронну (яка здійснюється уповноваженими органами держави в контексті вчинення ними нотаріальних дій) та превентивну функції, через те, що нотаріальна діяльність є механізмом запобігання виникненню правопорушенням, є вірно і повинна враховуватись при визначенні нотаріальної діяльності.

Н.В. Ільева у науковому дослідженні вказує, що нотаріальна діяльність - це дії уповноваженої державою особи, якій делеговані певні повноваження на посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної достовірності [10, с. 96]. Автор враховує те, що суб'єктом вчинення нотаріальної діяльності можуть бути не тільки нотаріуси, а й інші суб'єкти, які мають право вчинювати такі делеговані повноваження (так як така діяльність не буде єдиною і основною для таких суб'єктів).

Окремо, аналізуючи дане визначення, необхідним вбачаємо здійснити характеристику органів та осіб, що вчиняють нотаріальні дії. ЗУ «Про нотаріат» встановлює перелік компетентних органів та осіб, які можуть здійснювати нотаріальну діяльність або вчинювати окремі нотаріальні. Згідно статті 1 Закону України «Про нотаріат» вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на:

1. Нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах;
2. Нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних архівах;
3. Нотаріусів, що займаються приватною нотаріальною діяльністю.

Перші дві категорії законодавством об'єднуються та визначаються, як державні нотаріуси, а ті, що займаються приватною нотаріальною діяльністю визнані приватними нотаріусами.

Однак законом визначено, що не тільки нотаріуси вправі вчиняти нотаріальні дії. Статтею 40 і 40-1 Закону України „Про нотаріат” визначено перелік органів та осіб, які не є нотаріусами і мають право вчинювати окремі нотаріальні дії, а також визначено їхню компетенцію в розрізі вчинення нотаріальних дій. До таких осіб відносяться:

1. Посадові особи органів місцевого самоврядування. Нотаріальні дії вчиняються цими суб'єктами у населених пунктах, де немає нотаріусів;
2. Консульські установи України та дипломатичні представництва України. Консульські установи уповноважені вчиняти нотаріальні дії за кордоном, а у випадках, передбачених чинним законодавством, такі дії вчиняються дипломатичними представництвами України.

Стаття 40 Закону України «Про нотаріат» визначає коло суб'єктів, які правомочні посвідчувати заповіти (крім секретних) і такі заповіти будуть прирівняні до нотаріально посвідчених. До таких суб'єктів відносяться:

- 1) Головні лікарі, їх заступники з медичної частини або чергові лікарями цих лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальники госпіталів,

директори або головні лікарі будинків для осіб похилого віку та інвалідів. Ці особи мають право посвідчувати заповіти осіб, які перебувають на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також осіб, які проживають у будинках для осіб похилого віку та інвалідів;

2) Капітани морських, річкових суден, що ходять під прапором України. Вони мають право посвідчувати заповіти осіб, які перебувають під час плавання на цих суднах;

3) Начальники пошукових або інших експедицій мають право посвідчувати заповіти осіб заповіти осіб, які перебувають на цих експедиціях;

4) Командири та начальники частин, в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріусів чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії. Такі особи мають право посвідчувати заповіти військовослужбовців, а також заповіти працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців;

5) Начальники установ виконання покарань мають право посвідчувати заповіти осіб, які тримаються в таких установах;

6) Начальники слідчих ізоляторів мають право посвідчувати заповіти осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах.

Окремо визначені суб'єкти, які правомочні посвідчувати довіреності, що будуть прирівняні до нотаріально посвідчених. До них відносяться:

1) Начальники госпіталей, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів, їхні заступники з медичної частини, старші або чергові лікарі, що можуть посвідчувати довіреності військовослужбовців або інших осіб, які перебувають на лікуванні в цих закладах.

2) Командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, що посвідчують довіреності військовослужбовців, а також довіреності працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців цих частин, з'єднань, закладів.

3) Начальники установ виконання покарань чи слідчих ізоляторів мають право посвідчувати довіреності осіб, які тримаються в таких установах чи слідчих ізоляторах;

4) Уповноважені посадові особи місцевого самоврядування. Ці особи мають право посвідчувати довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

Всі ці суб'єкти законом зобов'язуються негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів у державний нотаріальний архів за місцем проживання заповідача, а капітани морських суден зобов'язані передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів капітанові морського порту або консулові України в іноземному порту для подальшого надсилання їх до державного нотаріального архіву за місцем проживання заповідача.

Стаття 40-1 окремо встановлює осіб, що мають повноваження засвідчувати справжність підпису на документах начальником установи виконання покарань. Начальник установи виконання покарань засвідчує справжність підпису особи, яка перебуває в такій установі, що прирівнюється до нотаріального засвідчення справжності підпису.

Окрім того, стаття 13 ЗУ «Про нотаріат», яка регулює діяльність помічника нотаріуса, вказує на те, що помічник нотаріуса виконує допоміжну і технічну роботу, окрім вчинення нотаріальних дій (адже помічник нотаріуса не має права підписувати нотаріальні документи та використовувати печатку нотаріуса). Тобто, можна стверджувати що помічник нотаріуса є суб'єктом здійснення нотаріальної діяльності [3].

Повертаючись до питання дефініції поняття нотаріальної діяльності, вважаємо, що нотаріальну діяльність можна визначити як здійснення уповноваженими державою органами комплексу заходів по вчиненню нотаріальних дій щодо посвідчення прав та фактів, які мають юридичне значення з метою надання їм офіційної сили та вчинення іншої професійної діяльності нотаріусами.

Схиляємося до такої думки, адже в статті 4 Закону України «Про нотаріат» вказано, що нотаріуси мають право одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями» [3]. Така діяльність не відноситься до категорії вчинюваних нотаріальних дій. Отже, з цього можна зробити висновок, що закон допускає і дозволяє вчинення нотаріусами інших дій в рамках здійснення професійної діяльності, а отже це повинно бути враховано при наданні визначення поняттю «нотаріальна діяльність».

Тобто, нотаріальна діяльність, за своєю сутністю, не позбавлена творчого чинника, де нотаріус має простір для певної свободи дій. Нотаріальна діяльність, як явище, не позбавлена характерних особливостей, аналіз яких допомагає визначити сутність категорії нотаріальної діяльності.

Висновки. За результатами проведеного дослідження щодо характеристики нотаріальної діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання можна зробити наступні висновки:

1) Пропонуємо до статті 1 ЗУ «Про нотаріат» внести наступну дефініцію: «Нотаріальна діяльність – це здійснення уповноваженими державою органами комплексу заходів по вчиненню нотаріальних дій щодо посвідчення прав та фактів, які мають юридичне значення з метою надання їм офіційної сили та вчинення іншої професійної діяльності нотаріусами»;

2) Вбачаємо за необхідне окреслити такі характерні особливості нотаріальної діяльності:

- здійснення від імені держави;
- здійснення фахівцями - нотаріусами, які уповноважені здійснювати нотаріальну діяльність від імені держави, зокрема посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення;
- регламентація всієї діяльності чинним національним законодавством;
- здійснення згідно з чіткими процедурами, встановленими законом;
- комплексність через вчинення не тільки нотаріальних дій, а й іншої професійної діяльності нотаріусів;

- основна мета: посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення задля надання їм офіційної сили.

Література:

1. Про внесення змін до Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату : Наказ Міністерства юстиції України від 21.07.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0846-14>.

2. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України : підруч. : у двох томах : Том 1. Загальна частина / Ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова). — К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. — 584 с.

3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 39. — Ст. 383 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

4. Каримова О.А. Основы государства и права / О.А. Каримова, З.М. Гафаров. — Ташкент, 1995. — С. 43.

5. Семаков Г.С. Нотаріат в Україні : курс лекцій / Г.С. Семаков, С.П. Кондракова ; Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП). — К. : МАУП, 2001. — 120 с.

6. Радзівська Л.К. Нотаріат в Україні : навч. посіб / Л.К. Радзівська, С.Г. Пасічник. — 2-е вид. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 528 с.

7. Фурса С.Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Фурса Світлана Ярославівна ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2003. — 429 с.

8. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України „Про нотаріат” / О.В. Коротюк. — Х. : Право, 2012. — 641 с.

9. Гуледза А.Г. Нотаріальна діяльність в Україні: становлення, розвиток, удосконалення (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гуледза Андрій Георгійович ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. — К., 2012. — 187 с.

10. Ільєва Н. В. Нотаріальна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання / Н. В. Ільєва // Право і безпека. — 2010. — № 3 (35). — С. 95–98.